

Vluchtelingen, onderwijs & superdiversiteit. De context in beeld.

Dr. Dirk Geldof

Socioloog & Lector

Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen, Odisee
campus Schaarbeek

Faculteit Ontwerpwetenschappen UA

Sociaal Werk Karel de Grote-Hogeschool

VLOR Expertseminarie Vluchtelingen

Brussel, 31 mei 2017

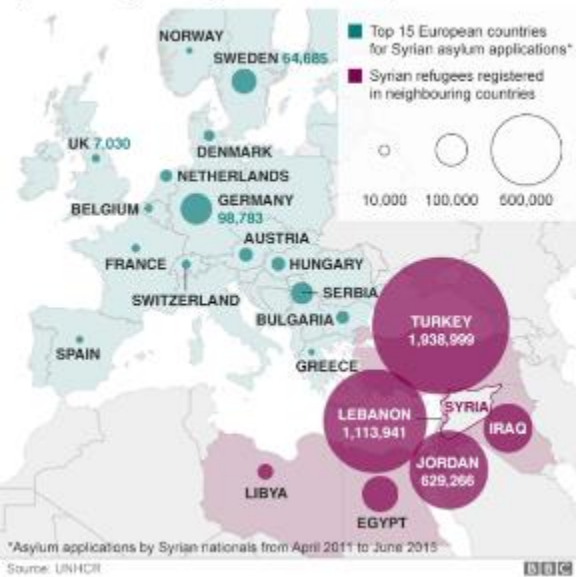
Opbouw

- ▶ Vijf contexten in beeld om de uitdagingen scherp te stellen.
- ▶ Vijf denk- en handelingskaders als aanzet tot actie

1. De 'instroom' van vluchtelingen in Vlaanderen & België in 2015-2017

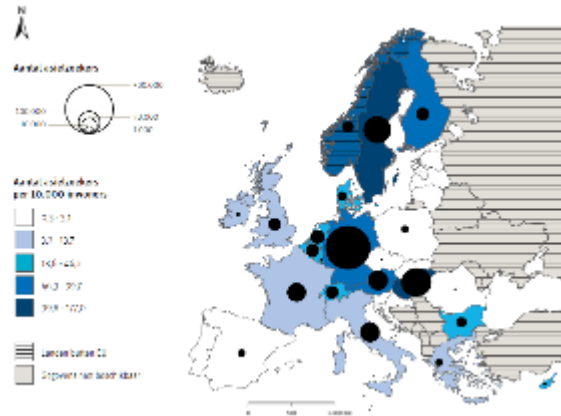
Syrians in neighbouring countries and Europe

- ▶ bleef uiteindelijk relatief beperkt
- ▶ in vergelijking de onmiddellijke buurlanden van Syrië (Libanon, Turkije, Jordanië) die het grootste deel van de Syrische vluchtelingen opvangen & opvangen
- ▶ Zaatari (Arabisch: مخيم الزعتري, DMG: *Muḥayyam az-Za'tarī*) is een groot vluchtelingenkamp in het Jordanische Mafraq, dat zich tot stad aan het ontwikkelen is.^[1] Het ligt in de woestijn, zes kilometer bezuiden de Syrische grens. Met ruim 80.000 inwoners was het in 2016 het tweede grootste kamp ter wereld en de vierde stad van Jordanië

De 'instroom' van vluchtelingen in Vlaanderen & België in 2015-2017

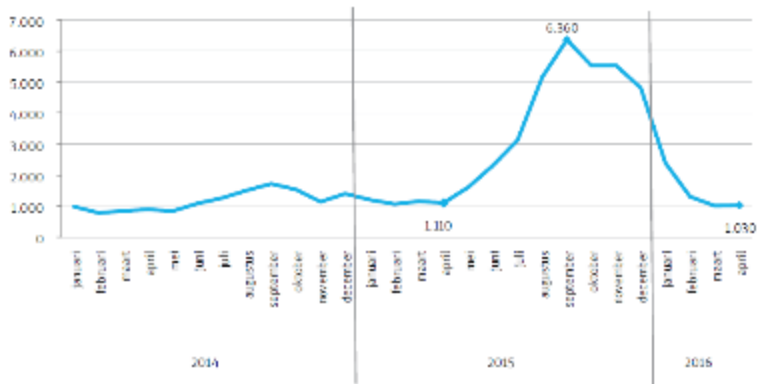
Tabel 3. Aantal eerste asielzoekers geregistreerd in 2014 en 2015, evolutie tussen deze jaren en aantal asielzoekers per 10.000 inwoners in de belangrijkste EU-lidstaten¹⁵ die asielzoekers ontvingen plus Zwitserland en Noorwegen (Bron: Eurostat)

	2014	2015	Evolutie 2014-2015	Aantal asielaanvragers per 10.000 inwoners (2015)
Europese Unie (28 landen)	562.680	1.255.640	x 2,2	25
Duitsland	172.945	441.800	x 2,6	55
Hongarije	41.224	170.434	x 4,2	277
Zweden	70.980	158.110	x 2,1	161
Oostenrijk	25.675	85.505	x 3,3	100
Italië	63.655	83.245	x 1,3	14
Frankrijk	58.845	70.570	x 1,2	11
Nederland	21.780	43.035	x 2,0	26
België	14.045	38.990	x 2,8	35
Verenigd Koninkrijk	12.120	38.370	x 1,2	6
Zwitserland* (niet EU, niet in totaal)	21.940	38.050	x 1,7	46
Finland	3.490	32.150	x 9,2	59
Noorwegen* (niet EU, niet in totaal)	10.910	30.470	x 2,8	59
Denemarken	14.535	20.825	x 1,4	37
Bulgarije	10.804	20.164	x 1,9	28
Spanje	5.460	14.600	x 2,7	3
Griekenland	7.585	11.370	x 1,5	10
Polen	5.610	10.255	x 1,8	3

- ▶ bleef uiteindelijk relatief beperkt
  - ▶ in vergelijking met andere EU-lidstaten als Duitsland of Zweden
  - ▶ maar ook Griekenland of Italië, als je niet naar de asielaanvragen, maar naar het de facto verblijf kijkt.
  - ▶ In vergelijking met de aantallen asielaanvragen begin de jaren '90, die over een vergelijkbare omvang gingen.
- ▶ => Een goede opvang van kinderen & jongeren uit vluchtelingengezinnen in het onderwijs zou in Vlaanderen haalbaar moeten zijn.
- ▶ Bron: MYRIA

2. De piek in 2015-2016 stelde alle instituties - ook onderwijs - voor uitdagingen om op korte termijn extra capaciteit vrij te maken.

Figuur 23. Evolutie van het maandelijks aantal eerste asielaanvragen in België, januari 2014 – april 2016 (Bron: D07-FaroStat)

Hoeveel kinderen en jongeren in Vlaanderen?

Cijfers van Fedasil uit de collectieve opvangcentra op 1 september 2015 (inclusief NBMV)

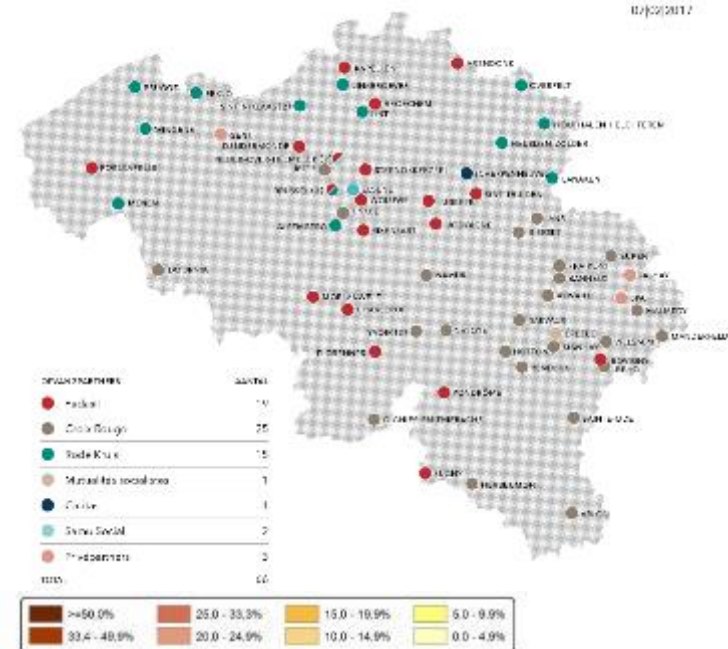
	0 – 2 jaar	3 – 5 jaar	6 tot 11 jaar	12 – 17 jaar	Totaal
Antwerpen	159	145	271	350	925
Brussel	100	95	149	297	641
Limburg	101	125	200	185	611
Oost-Vlaanderen	89	85	138	100	412
Vlaams-Brabant	53	64	92	136	345
West-Vlaanderen	74	106	201	175	556
Totaal	579	620	1051	1243	3490

- ▶ Deze piek mag ons niet doen vergeten dat
  - ▶ Asielaanvragen een structureel deel uitmaken van de mogelijke migratietrajecten naar westerse landen
  - ▶ we mogen verwachten dat het recht op asiel ook in de toekomst een grondrecht blijft in EU-landen;
  - ▶ Dat fluctuaties in asielaanvragen een structureel gegeven zijn, afhankelijk van pushfactoren in derde landen (burger- & andere oorlogen, vervolging, terreur, instabiliteit, klimaat, ...)
  - ▶ Dat gezinshereniging van erkende vluchtelingen de overkomst van kinderen kan betekenen
- ▶ we moeten dus onderwijs structureel & blijvend toerusten om op ieder moment haar rol te spelen in een context van wisselende vluchtelingenaantallen
  - ▶ (zie ook Onderwijsraad NL 2017: p. 17-18)

3. Geografische spreiding van vluchtelingen over het grondgebied is per definitie ongelijk

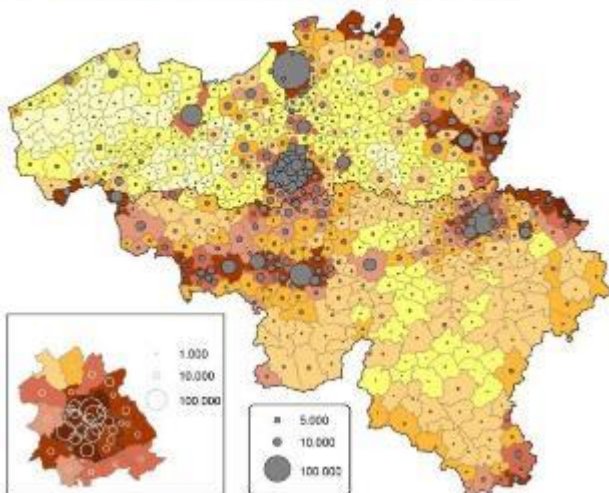
Ligging van alle opvangcentra

10/20/2017

De ongelijke spreiding stelt onderwijs voor een dubbele uitdaging:

- ▶ De snelle uitbreiding van het opvangnetwerk in 2015-2016 zorgde in (sub)urbaan gebied voor een onverwachte instroom van kinderen en jongeren, zonder dat er altijd de know how of voorzieningen aanwezig waren.
- ▶ In de steden van aankomst zorgt de vestiging na erkenning voor druk op bestaande voorzieningen (OKAN-klassen, reguliere scholen).
  - ▶ In deze superdiverse onderwijscontext is de know-how vaak wel aanwezig (zie Ravn, 2016)
  - ▶ maar versterkt de aankomst van erkende vluchtelingen de bestaande druk op voorzieningen, waar al capaciteitsproblemen zijn door de vergroening en het geboorte-overschot
  - ▶ zie bv. OKAN-klassen zitten propvol, De Standaard regio Antwerpen, 19 mei 2017

4. In een context van superdiversiteit & transmigratie

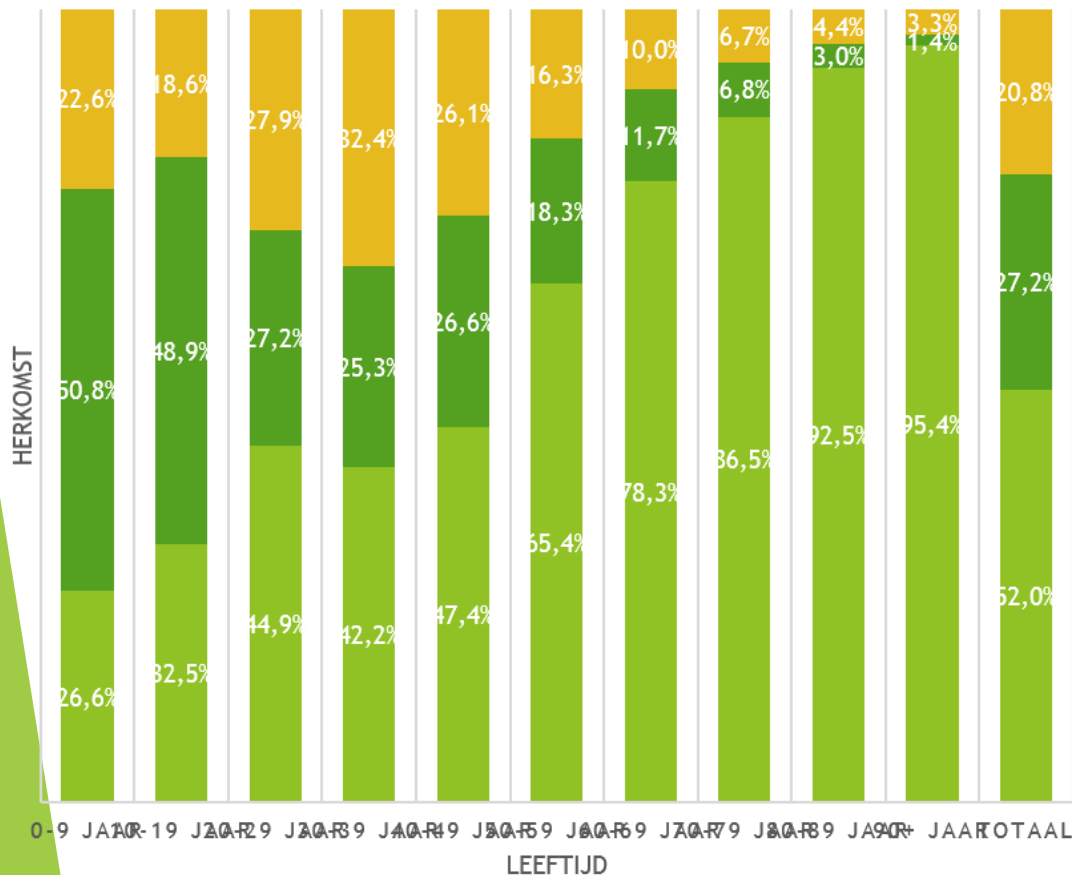

- ▶ Vluchtelingen versnellen de transitie naar een superdivers onderwijslandschap & een superdiverse samenleving in Vlaanderen slechts in heel beperkte mate.
- ▶ tegenover de migratie in de 20ste eeuw gaat superdiversiteit over
  - ▶ kwantitatieve verschillen: toename etnische diversiteit en evolutie naar majority-minority cities
  - ▶ kwalitatieve verschillen: groeiende diversiteit in de diversiteit
    - ▶ herkomst, taal, levensbeschouwing, sociaal-economisch, opleiding, verblijfsstatuut, ...
  - ▶ & een langzame **normalisering** van diversiteit

Antwerpen morgen een majority-minority-city: vergroening en verkleuring

STAD ANTWERPEN, VERDELING INWONERS VOLGENS LEEFTIJD EN HERKOMST, 1/1/2017

■ autochtone Belg ■ Belg uit migratie ■ vreemdeling

- ▶ 521.946 Antwerpenaren
- ▶ 48% Antwerpenaren met migratie-achtergrond
  - ▶ Herkomst ouders meegerekend
- ▶ Grote verschillen naar leeftijd
  - ▶ Minder dan 10% bij +80
  - ▶ Meer dan 50% onder de 50 jaar
  - ▶ 67% van de tieners
  - ▶ 73% van de kinderen
- ▶ Demografische transitie:
  - ▶ ook zonder nieuwe migratie wordt Antwerpen voor 2020 een majority-minority-city
  - ▶ + instroom 4.000-6.000 nieuwkomers uit migratie/jaar

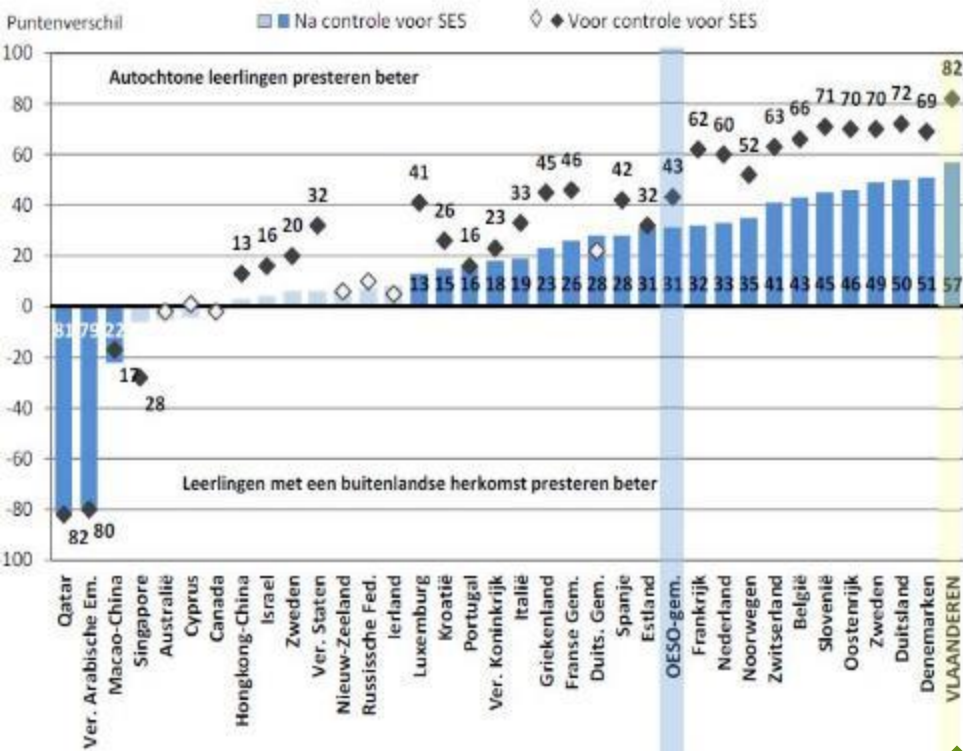
Diversiteit per leeftijdsgroep: % kinderen 0-10 jaar met wortels in migratie

- ▶ Antwerpen 73%
  - ▶ Boom 53%
  - ▶ Mechelen 52%
  - ▶ Gent 50%
  - ▶ Turnhout 45%
  - ▶ Sint-Niklaas 42%
  - ▶ Leuven 39%
  - ▶ Aalst 36%
- ▶ Overall sterke stijging per geboortecohorte
    - ▶ (bron: Integratiemonitor)
  - ▶ => Ook zonder vluchtelingen is superdiversiteit het kader waarbinnen het Vlaamse onderwijs moet (leren) functioneren

5. In een onderwijslandschap dat ongelijkheid reproduceert

Figuur 5.16 Prestatieverschillen voor wetenschappelijke geletterdheid tussen autochtone leerlingen en leerlingen met een buitenlandse herkomst – voor en na het in rekening brengen van de socio-economische status (SES)

- ▶ Vluchtelingen komen binnen in een Vlaams onderwijslandschap dat sterk sorterend en segregierend werkt
  - ▶ Sociaal-economisch, opleidingsniveau ouders & etnische origine
- ▶ waarbij in geen enkel ander land in de PISA-onderzoeken de kloof in leerprestaties tussen leerlingen met en zonder een migratieachtergrond zo groot is.
- ▶ => We moeten niet enkel kijken naar een goede instroom van kinderen en jongeren uit vluchtelingengezinnen, maar ook naar een betere doorstroom

Is er actie nodig?

En zo ja: wat te doen?

- ▶ Deze contextualisering is géén relativering
- ▶ Ze ontslaat ons niet om op zéér korte termijn structurele bijkomende inspanningen te doen om het recht op kwalitatief onderwijs op maat voor alle kinderen & jongeren uit vluchtelingen-gezinnen beter waar te maken.
- ▶ Welke denkkaders kunnen dit proces ondersteunen?
  - ▶ Als aanzet tot reflectie teken ik vijf sporen uit

1. Kinderrechtenverdrag als fundament

Artikel 22

- ▶ 1. De Staten die partij zijn, nemen passende maatregelen om te waarborgen dat een kind dat de vluchtelingenstatus wil verkrijgen of dat in overeenstemming met het toepasselijke internationale recht en de toepasselijke procedures als vluchteling wordt beschouwd, ongeacht of het al dan niet door zijn of haar ouders of door iemand anders wordt begeleid, passende bescherming en humanitaire bijstand krijgt bij het genot van de van toepassing zijnde rechten beschreven in dit Verdrag en in andere internationale akten inzake de rechten van de mens of humanitaire akten waarbij de bedoelde Staten partij zijn.

Artikel 28

- ▶ 1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:
  - ▶ a) primair onderwijs verplicht te stellen & voor iedereen gratis beschikbaar te stellen;
  - ▶ b) de ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs aan te moedigen, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs, deze vormen voor ieder kind beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken, en passende maatregelen te nemen zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk;
  - ▶ c) met behulp van alle passende middelen hoger onderwijs toegankelijk te maken voor een ieder naar gelang zijn capaciteiten;
  - ▶ d) informatie over en begeleiding bij onderwijs- en beroepskeuze voor alle kinderen beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken;
  - ▶ e) maatregelen te nemen om regelmatig schoolbezoek te bevorderen en het aantal kinderen dat de school vroegtijdig verlaat, te verminderen.

2. Erken de groeiende superdiversiteit, niet enkel in de steden, als een realiteit én vertrekbasis.

'Vlaanderen evolueert naar superdiversiteit'

nl/nl/2016/01/13/09 door [trud](#) | [limo:belga](#)

MEEST RECENT

1. Hoe groot is B
2. VIDEO. Cova
3. Genre prof v
4. Michel dient l
5. 'Een lasso wi

AANSLAGEN IN E

- ▶ Kader de extra inspanningen voor vluchtelingen in een noodzakelijke interculturalisering van het Vlaamse onderwijs als geheel.
- ▶ Of één stap verder: maak van de nood aan gepast onderwijs voor vluchtelingen-kinderen en jongeren een hefboom om de divers-sensitiviteit voor alle kinderen en jongeren te verhogen.
- ▶ Zie Piet Van Avermaet (2013): maak van diversiteit de kern van onderwijs.
  - ▶ Doorgedreven professionalisings- & ondersteuningsbeleid voor onderwijsprofessionals

3. Vertrek van een actief-pluralistische & divers-sensitieve aanpak

- ▶ Actief pluralisme als positief omgaan met verschil
- ▶ “Het actief pluralisme gaat uit van een onderhandelingsmodel (...) & wordt gekenmerkt door onderstaande houdingen.
  - ▶ a. Spanningen worden niet ontweken, maar samen besproken. Meningsverschillen zijn onvermijdelijk en hoeven ook niet per se opgelost te worden. Men gaat er niet bij voorbaat vanuit dat er een compromis of zelfs wederzijds begrip mogelijk is. Elke partij mag uitgaan van de eigen overtuiging, maar er moet met respect worden geluisterd naar elkaar. (...) Het gaat erom de onderhandeling vanuit de eigen overtuiging te voeren, zonder die te laten domineren of die van de ander te marginaliseren.
  - ▶ b. Bij actief pluralisme hebben dominante groepen niet het alleenrecht om te beslissen wie er al dan niet bij de samenleving hoort en op basis van welke criteria. Zowel dominante als minderheidsgroepen moeten zich verantwoorden voor de keuzes die ze maken. Dat betekent dat niet alleen “afwijkende” visies en praktijken in vraag gesteld worden, maar ook “dominante”. (...)
  - ▶ c. Bij actief pluralisme is het opzet van de onderhandeling niet louter om elkaar (beter) te leren kennen. Het gesprek tussen mensen van verschillende levensbeschouwingen heeft in dit model altijd een specifiek doel, namelijk beslissen hoe we onze samenleving organiseren. Zo zijn bovenstaande vragen bijvoorbeeld - meer nog dan persoonlijke geloofsvragen - fundamentele maatschappelijke vragen die in onze samenleving zelden nog ter discussie worden gesteld.”

Divers-sensitief werken vanuit vijf handelingsprincipes

- ▶ Divers-sensitiviteit & krachtgericht omgaan met verschil als basishouding en competentie.
  - ▶ een open, respectvolle, nabije & uitnodigende **basishouding**,
    - ▶ waarbij hulpverleners hun handelingsvrees achterwege laten.
  - ▶ gericht op samenwerking en **dialogoog**,
    - ▶ waarbij samen - in 'onderhandelde' afspraken - probleemdefiniëring en oplossingsstrategieën vorm krijgen.
  - ▶ Een **krachtgerichte kijk** op mensen, cliënten en diversiteit.
    - ▶ een tegengewicht voor het vaak dominante problematiserende denken, dat vertrekt vanuit de vermeende 'tekorten' van hulpvragers en de 'problemen' die 'zij' vormen voor de samenleving.
    - ▶ erkent competenties & inspanningen van mensen, zoekt mogelijkheden en potenties, creëert hoop en helpt om toekomstdoelen te formuleren.
  - ▶ Vaardigheid inzake (**interculturele**) **communicatie**.
    - ▶ Cultuursensitiviteit is hierbij cruciaal, alsook de erkenning van en een krachtgericht omgaan met taaldiversiteit.
  - ▶ een kritische houding ten aanzien van **machtsverschillen**.
    - ▶ Van 'aanpassingslogica' & assimilatie naar verandering & co-creatie.

4. Vertrek vanuit een krachtgerichte kijk.

- ▶ Erken vluchtelingen als actor en zie hun competenties
- ▶ Focus niet enkel op problemen (taalachterstand, trauma, sociaal-economisch, ...)
- ▶ Erken de veerkracht van kinderen en jongeren
- ▶ Erken de meertaligheid als competentie en gebruik deze actief

---

[a new] theory...supports the notion of recognizing refugees as resilient survivors rather than deficit victims. This does not mean that refugees do not need support and helpful social services.

---

5. Werk vanuit een (meer) integrale aanpak

- ▶ stem de begeleiders & organisaties uit alle betrokken sectoren beter op elkaar af.
- ▶ Zie PWO-onderzoeksproject Odisee: *‘Veerkracht ondersteunen bij ouders & kinderen van vluchtelingengezinnen. Een geïntegreerde preventieve aanpak in gezinsbegeleiding, onderwijs en sociaal-agogisch werk als hefboom naar herstel van veerkracht, vroeg na aankomst.’* (Patrick Meurs, Dirk Geldof, Ward De Boe e.a., 2017-2019)
- ▶ Transdisciplinair casusgericht onderzoek met werkveldpartners uit alle betrokken sectoren

Tijd voor vragen & dialoog

Reacties welkom op dirk.geldof@kdg.be

